

Finalment, l'estudi es tanca amb un tercer apartat, molt més breu que els anteriors, «Darrers temps, mort i fama pòstuma». Aquest títol resulta ben explícit: els darrers anys, la malaltia que el va recloure a casa, l'allunyament de la vida pública i la marginació intel·lectual i social que creia que patia. Panyella, a més, recull els homenatges que se li feren i aporta documentació i valoracions sobre la recepció crítica immediata, des de la que es produeix arran de la seva mort fins a les primeres dècades del segle XX. I, encara, l'autor adjunta uns importants apèndixs que completen perfectament el conjunt: la bibliografia diria que pràcticament completa de Briz, la relació exhaustiva de la seva participació en els Jocs Florals (incloses les peces enviades i no premiades) i un aplec, en bona part inèdit, de documentació vària: articles, cartes, esborranys i textos inèdits. Pel que fa a les fonts documentals i la bibliografia, completíssimes altra volta. I encara, al final, un índex onomàstic, que resulta impagable, sense el qual els llibres d'aquesta mena, resulten de consulta difícil o impossible per a l'estudiós.

En definitiva, ens trobem amb un estudi de primera mà d'una rellevància molt alta no sols per al coneixement d'un autor que va contribuir de manera molt destacada a la consolidació de la Renaixença, no pel valor intrínsec de la seva obra literària, sinó sobretot per la tasca d'activista que va crear plataformes al capdavant decisives perquè quallés una literatura viable en català en el Vuit-cents. La monografia de Ramon Panyella resulta una obra de referència no sols per al coneixement de la producció, la personalitat i l'activisme catalanista de Francesc Pelai Briz, fins ara massa desconegut i deixat de banda, sinó per comprendre com es va aconseguir gestar, amb unes bases ben precàries, el renaixement de la literatura catalana en el segle XIX. I, per completar-ne el valor i l'interès, cal dir que, a més, està molt ben escrit.

SAMPER PRUNERA, Emili: *De l'anarquisme al folklore. Cels Gomis i Mestre (1841-1915)*, Tarragona: Publicacions URV, 2013.

LAURA SASTRE BARROS

Universitat de les Illes Balears, Departament de Filologia Catalana
laurasastre79@hotmail.es

El llibre *De l'anarquisme al folklore*, publicat per la Universitat Rovira i Virgili l'any 2013, és el resultat de la reelaboració i adaptació de la tesi doctoral que Emili Samper acabà d'enllestir l'any 2013,¹ sota la direcció de Carme Oriol i de Magí Sunyer. En aquest treball que ara ens presenta, l'autor pren com a punt de partida els estudis previs més rellevants fets entorn de la figura de Cels Gomis

1. «Cels Gomis i Mestre: biografia i narrativa folklòrica», disponible en línia: <<http://www.tdx.cat/handle/10803/111095>>.

i Mestre (1841-1915). Així, s'aprofundeix en el coneixement de la trajectòria d'aquest personatge excepcional amb un doble objectiu: per una banda, dur a terme una anàlisi acurada del context cultural i històric en què s'emmarca la seva tasca intel·lectual, imprescindible per copsar-ne la importància en els distints àmbits en què va treballar; i, per una altra, confeccionar una biografia exhaustiva que tenguí en compte totes les vessants de la seva producció, més enllà del seu treball com a folklorista, a través del qual li arribà un cert reconeixement en els cercles especialitzats.

Amb aquest llibre, Samper aporta un treball fonamentat en la recerca i en la investigació el valor del qual prové, en part, de la voluntat explícita de cobrir un buit bibliogràfic relatiu a l'estudi concret d'aquest autor, eclipsat en la seva època per les grans personalitats del moment. Ens faltava una obra que versàs de manera exclusiva sobre les vicissituds de la trajectòria d'aquest enginyer de camins i escriptor prolífic, de pensament revolucionari, que va néixer i morir en un període convuls i apassionant de la història del país.

El llibre, amb pròleg de Llorenç Prat, està estructurat temàticament en funció dels àmbits en què Gomis va destacar. El primer capítol ens aproxima a la figura de l'escriptor a través d'un perfil biogràfic que posa l'accent en el seu ofici d'enginyer i analitza fins a quin punt la seva faceta laboral va determinar la seva obra com a intel·lectual. El segon capítol s'ocupa de resseguir-ne la ideologia i el pensament polític a través de la seva producció bibliogràfica. El fet que Gomis abraçés una ideologia decididament progressista, que defensà sense fissures durant tota la vida, genera una certa fascinació en el lector que s'hi aproxima per primera vegada. Aquest és un dels trets que més clarament el distancia dels seus coetanis, d'ideologia generalment conservadora i catòlica, en la línia dels pressupòsits que definiren el projecte cultural de la Renaixença. El tercer capítol s'endinsa en la seva faceta de folklorista i el vincle determinant que va establir durant molt de temps amb l'Associació d'Excursionistes de Catalunya, materialitzada en un bon grapat de publicacions; en el darrer capítol es destaquen les diverses incursions que va fer Gomis en el camp de la pedagogia, amb la publicació de diversos manuals dirigits a un públic jove; i de la literatura, amb un repàs de la producció poètica de composicions combatives publicades en algunes revistes del moment. Dos apèndix bibliogràfics, el segon en forma de quadre cronològic, tanquen l'obra.

Cels Gomis i Mestre neix a Reus a principis de 1841 i mor a Barcelona, l'any 1915. Cursa els estudis d'enginyeria de camins a Madrid i col·labora en l'establiment de les línies de ferrocarril de bona part del territori peninsular. Acostumat a viatjar per exigències laborals, Gomis entra en contacte amb les capes populars d'arreu del territori, un fet que condiciona la seva percepció de la classe treballadora i l'ajuda a conèixer de primera mà les condicions de vida en què subsisteix. La seva curiositat per l'entorn queda enregistrada en els seus diaris de viatges i calendaris, que foren cedits per Cels Gomis i Sardanyola a l'Arxiu Municipal de Reus. De fet, el nét del folklorista ha estat un dels grans impulsors del

reconeixement de la figura del seu avi. Aquest fons personal contenia material inèdit i molt valuós que Emili Samper ha sabut rendibilitzar en el seu treball.

La ideologia de Gomis, tot i ser analitzada en un capítol a part, apareix com a rerefons de gairebé tots els seus treballs, ja siguin articles sobre folklore, manuals de geografia o poesia social. Ideològicament, evoluciona des d'un republicanisme federal, vinculat a la figura de Valentí Almirall, a un anarquisme que practica des de l'activisme polític durant els anys de joventut i des de la tasca intel·lectual més assossegada en la seva maduresa. L'any 1868 és nomenat secretari del Club dels Federalistes que, com a entitat, pretén subvertir l'ordre establert i reformar el sistema polític des de posicions radicalment democràtiques, republicanes, federalistes i anticlericals. El 68 participa de les revoltes federalistes que acaben amb la derrota dels revoltats i amb l'exili de Gomis a París a partir del 69. Durant aquest període, entra en contacte amb algunes de les figures més rellevants vinculades al moviment anarquista, entre les quals destaca l'ideòleg Bakunin. De tornada a Espanya, es converteix en membre actiu de l'Associació Internacional de Treballadors. Així, l'itinerari vital de Gomis planteja un progressiu allunyament de la sensibilitat federalista, d'arrel burgesa, despreocupada per les qüestions socials i una identificació creixent amb la classe treballadora i la defensa d'una revolució social. A partir dels anys 80, publica articles en revistes com *Acracia* o *La Tramuntana* des d'on difon les seves idees llibertàries, que compatibilitza amb el sentiment identitari i la defensa del catalanisme entès, sobretot, com a lluita contra el centralisme i la uniformització promoguts per l'estat espanyol. Però les tensions generades per l'acció directa violenta com a eina de transformació política adoptada per alguns sectors anarquistes de finals de segle XIX fan que es distancii definitivament del moviment organitzat.

Cels Gomis va publicar desenes de llibres i articles de temàtica molt diversa en què es manifesta una de les constants del seu pensament: la fe en la raó i en la ciència com a eines de progrés i de millora de les condicions socials de les classes treballadores. Interpreta la revolució industrial com una victòria de la humanitat sobre les forces de la naturalesa, d'aquí el seu elogi al maquinisme, emblema de la literatura anarquista del moment. En sintonia amb aquest discurs, Gomis revisa i qüestiona el concepte tradicional d'Història i reivindica la feina silenciosa dels ciutadans anònims, autèntics protagonistes del progrés social.

Des d'una actitud pròxima a l'esperit regeneracionista de l'època, ataca la ignorància i la superstició com a font de tots els mals, reclama educació per als treballadors i es preocupa de posar a l'abast de la població els instruments necessaris per a la seva formació. Serveix com a exemple d'aquesta convicció la creació de la biblioteca pública a la seu de l'associació de la Joventut Republicana de Barcelona, possiblement una de les primeres biblioteques públiques de Catalunya.

La faceta de folklorista de Cels Gomis ha estat l'aspecte més estudiat i divulgat de la seva obra. En aquest camp, planteja innovacions que l'aproximen a les tendències més actuals de l'anàlisi del folklore. Viu el moment d'eclosió d'aquests

estudis al final de segle XIX, com a conseqüència lògica de la visió historicista d'arrel romàntica que qualla en el període de la Renaixença. Samper es fa ressò de les tesis de Llorenç Prat que, en *El mite de la tradició popular*, situa Gomis i Mestre en la tercera generació de folkloristes, juntament amb Francesc Bertran i Bros i Sebastià Farnés i Badó, a la qual es refereix com a «generació excursionista» (p. 85), continuadora de les anteriors, però amb una clara reorientació metodològica derivada dels canvis ideològics de l'època. L'aparició d'aquesta generació d'estudiosos està relacionada amb l'activitat de revalorització del territori promoguda des de l'Associació d'Excursionistes Catalana, fundada l'any 1878, amb un paper clau en el desenvolupament dels estudis de folklore. Les col·laboracions habituals de Gomis amb l'AEC suposen una nova possibilitat d'entrar en contacte amb els habitants i el paisatge de bona part del territori català, una experiència que li proporciona un material de gran valor que aprofita per dur a terme les seves investigacions.

En aquesta fase primerenca dels estudis de folklore, els autors tendeixen a manipular els materials directament recollits dels informadors en un doble sentit: literaturitzant els relats amb l'objectiu d'adaptar-los als cànons estètics segons unes directrius conjunturals; i, en un sentit ètic, modificant, i fins i tot censurant, aquells materials percebuts com a nocius o perillosos per a la moral de l'època. Són, per tant, raons de tipus ideològic les que fan que les primeres fornades de folkloristes supeditin la fidelitat als materials recollits a la bellesa literària i al decòrum. Encara que Cels Gomis no va ser el primer a qüestionar la conveniència d'aquests criteris que condicionaven la tasca de recopilació i anàlisi, el respecte rigorós a les fonts va ser una de les constants que millor definiren la seva tasca en aquesta disciplina. D'una altra banda, Cels i Gomis inclou informació contextual que ajuda a la correcta interpretació de les dades, així com informació relativa a l'informant (l·linatges, data i lloc de naixement, ocupació laboral...) i a l'origen concret del material que presenta. Tot això fa que en la seva feina trobem algunes de les característiques que avui es consideren necessàries en la tasca de qualsevol folklorista.

La concepció que Gomis té del folklore suposa una altra divergència amb els autors de l'època que paga la pena esmentar: mentre que, en general, la recollida dels materials es feia des d'una actitud profundament romàntica dirigida a salvaguardar l'essència del poble amenaçada pels canvis socials produïts per la industrialització, Gomis «lluny de recuperar el poble ideal [...] el que pretén és recollir aquestes creences [...] per contraposar-les a les explicacions racionals i científiques i per evidenciar la necessitat del treball i del progrés per a superar les dificultats» (p. 102).

És cert que la quantitat de referències bibliogràfiques que l'autor inclou en aquesta obra alenteixen el ritme de lectura, especialment en aquells capítols en què es desenvolupa la biografia de Gomis; però la presència d'aquestes dades queda justificada per l'objectiu i la voluntat d'exhaustivitat que persegueix, i assoleix, aquest estudi. Amb tot, tenim a les mans el resultat d'una feina rigorosa que esde-

vé una obra de referència i la més minuciosa de les que s'han publicat fins ara entorn de la figura de Cels Gomis. És mèrit de l'autor haver sabut plantejar la seva anàlisi des d'una visió de conjunt en què vida i obra s'entremesclen i s'alimenten per mostrar un personatge fascinant, injustament oblidat, a qui val la pena aproximar-se a través del treball que ara ens proporciona Emili Samper.

MOLAS, Joaquim: *Llegir Verdaguer*, pròleg de Ramon Pinyol i Torrents, Barcelona: Societat Verdaguer – Servei de Publicacions de la Universitat de Vic – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2014; «Biblioteca Abat Oliba» 293.

JOAN REQUESENS I PIQUER

Societat Verdaguer
jreques2@gmail.com

«Crec que els onze treballs que reuneixo en aquest volum, més els que figuren en els annexos, constitueixen, malgrat el fragmentarisme i les inevitables repeticions, una proposta global de lectura» (p. 16). Així ho consiga com a justificació, l'autor, el professor Joaquim Molas. Ha escrit sobre Jacint Verdaguer «amb la idea de comprendre'l i construir-lo no sols com a objecte històric, sinó també, i sobretot, com a objecte literari» (p. 13). Manera breu de presentar una extensa i pausada relectura i reinterpretació d'un escriptor clàssic... millor: assentant definitivament Verdaguer entre els clàssics de la nostra casa gran, és a dir: Europa.

És un escriptor, Verdaguer, que el professor coneixia de temps, però en fer-lo entrar a les aules universitàries, el redescobreix per a si mateix i per als alumnes amb «una síntesi novedosa i compacta que recolzava sobretot en la seva lectura del poeta, de tot el poeta» (p. 9), en expressió del prologuista, Ramon Pinyol i Torrents, alumne d'aleshores. Descobria que era davant la clara intenció de «fer una lectura literària i no biogràfica, contextualitzar sempre en el marc català i europeu» (p. 9). I avui, ja exalumne i professor, constata que els treballs del mestre constitueixen «un volum que, a desgrat del que a primera vista pugui semblar en llegir l'índex, constitueix una obra perfectament articulada i unitària, que obre nous camins en la recerca de Verdaguer, com ara, posem per cas, en l'estudi de l'epistolari» (p. 12). Cert del tot.

Llegir aquest llibre suposa topar un aspecte no sempre present en un mestre —i que en el pròleg ho fa notar R. Pinyol. Si n'és el qui *magis*, el qui més sap d'un ram; si de mestre n'és qui dels alumnes en fa deixebles ajudant-los a treure el millor de si mateixos; si n'és qui amb el seu bagatge de coneixements i mètode els esperona i acreix la investigació, ho és l'autor de *Llegir Verdaguer*. I el seu contingut és el d'un mestre perquè obre i proposa nous camins d'estudi. Aquesta és l'aportació central. Conta, J. Molas, que «vaig aprendre a llegir-lo, no des del meu temps, sinó en el seu temps i des del seu temps. I el vaig anar convertint a poc a